

Mirjana Ule

ŽIVLJENJSKI SVETOVI MLADIH V ČASU, KI POZABLJA NA MLADE

Sociokulturno osamosvajanje mladine ni samo po sebi razumljivo. Je rezultat kompleksnih družbenih dogajanj in pogajanj. Mladost je odvisna od stanja duha v družbi. Predvsem množičen vstop v izobraževanje ter odsotnost iz delovnega procesa sta v drugi polovici dvajsetega stoletja omogočila večjemu delu mladih poseben čas in prostor za osamosvajanje in oblikovanje lastne kulturne in generacijske zavesti.

V zadnjih desetletjih pa je v razmerju med mladino in družbo prišlo do velikega preobrata. Neokonservativizem in neoliberalizem razbijata solidarnostne institucije v družbi, ki niso zasnovane na jasni logiki dobička in izgub, tako tudi »podporno mrežo« mladinskih kultur in družbenih gibanj. Namesto iskanja rešitev življenjskih dilem in problemov mladih na ravni družbe so jim ponujeni nadomestki rešitev, kot so podaljševanje šolanja, produkti novih informacijskih tehnologij in drugi potrošni izdelki, ki jih potiskajo v podaljšano otroštvo ter odvisnosti in beg v medijsko popularizirane mladinske življenjske stile.

Tisto, kar je v vsej tej zgodbi še posebej problematično, je naraščanje delitev med mladimi. Nimajo vsi mladi dostopa do priložnosti, ki se ponujajo njihovi generaciji. Če digitalno omrežje sveta proizvaja novo obliko generacijske in kulturne homogenizacije mladih, pa močno opazne razlike in neenakosti v življenjskih situacijah ter življenjskih priložnostih proizvajajo velike lome med mlado generacijo, te pa vodijo do eksplozivnih napetosti med mladimi.

Uvod

Kaj je mladost? Je to življenjska doba ali stanje duha in telesa, neodvisno od starosti? Je skupek fantazij, ki vodijo naše odraščanje, ali resen napor, da bi našli sami sebe in se umestili v svetu? Mladost je družbeni konstrukt, je vmesno obdobje med otroštvom in odraslostjo in je odvisna od pripoznanja odraslih. Odrasli pa imamo pogosto protisloven odnos do mladosti in mladih. Opevamo mladost in obenem ne zaupamo mladim. Mladost je odvisna od stanja duha v družbi. Je odvisna od tega, kakšno sedanost živimo in kakšno prihodnost želimo. Mladost predstavlja za mladega človeka domeno fantazem in projekcij v prihodnje življenje, ki pa so nujne, zato da sploh prenese nasprotja in konflikte, ki jih povzroča prehod v odraslost. Prav ta dejstva vplivajo na to, da je mladost silno občutljivo življenjsko obdobje.

Toda v mladost investirajo svoje fantazije in želje tudi odrasli, saj tudi odrasli potrebujejo »spominjanje na mladost«, zato da si, kot v neki kontrastni sliki, utrdijo lastno odraslost. Predstave, želje, strahovi, upi, ki jih tako mlad človek, ki odrašča,

kot drugi okrog njega in razne institucije investirajo v mladost, so torej vse kaj drugega kot gole iluzije. So primerno sredstvo in material, s katerim se gradi stvarnost človekovega življenja. Shakespearova misel »iz take smo snovi kot sanje« dobro ponazarja človeško situacijo v mladosti.

Oblikovanje vrstniške skupnosti in mladinske kulture

Oblikovanja posebnega življenjskega sveta mladih je tesno povezano z razvojem modernih družb. Mladost je v moderni družbi postala družbeno regulirano življenjsko obdobje prehoda posameznika iz otroštva v odraslost. Postala pa je tudi poseben *socialni* prostor, kjer se mladi na poseben način oblikujejo, povezujejo, ustvarjajo posebne oblike kulture in socialnih odnosov. Mladost je postala neke vrste moratorij pri prehodu v odraslost, kjer imajo mladi čas za oblikovanje svoje osebnosti, življenjskih in vrednotnih orientacij. Predvsem množičen vstop v izobraževanje ter odsotnost iz delovnega procesa je omogočila večjemu delu mladih poseben čas in prostor za osamosvajanje in oblikovanje lastne kulturne in generacijske zavesti.

Prav zaradi podaljševanja izobraževanja je mladina v drugi polovici dvajsetega stoletja iz nekega vmesnega obdobja med otroštvom in odraslostjo ustvarila svoj svet, ki ga odrasli ne morejo več usmerjati, nadzorovati ali si ga prisvajati. Naj se zdi to še tako vsakdanja stvar, pa je konstrukcija mladinskih svetov poglobliten sociokulturni dosežek mladih v drugi polovici dvajsetega stoletja.

Mladinske kulture so predvsem v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja postale pomembne institucije socialnega uravnavanja življenjskega sveta mladih. Utrdile so socialne in kulturne povezave med mladimi in jim pomagale v vsakdanjem obvladovanju problemov odrasčanja. Raziskovalci so celo ugotavljali, da *mladi jemljejo socializacijo v svoje roke* (Brake 1983; Ule 1988). Na pomembnost in samostojno vlogo v odrasčanju mladih so opozarjale predvsem naslednje značilnosti mladinskih kultur:

- Usmerjenost mladih k svojim vrstnikom:
v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so mladinska gibanja celo skovala geslo »Ne zaupaj nikomur nad 30 let«, ki je postalo zelo popularno. Ena od posledic delovanja mladinskih kultur je bilo tudi vse bolj zgodnje osamosvajanje mladih od staršev.
- Ustvarjanje svojega lastnega komunikacijskega in medijskega prostora mladih: mladi so začeli ustanavljati posebne mladinske medije (od grafitov do »underground« revij, radijskih postaj, videoprodukcije), preko katerih so komunicirali ali polemizirali s prevladujočimi ideologijami odraslih, sporočali svoja občutja.
- Mladi so razvili močne simpatije do marginalnih skupin in manjšin: skoraj vse družbeno marginalizirane skupine (od etničnih manjšin do skupin z drugačnimi spolnimi praksami, gibanj za različne državljske pravice, ženskih gibanj) so žele veliko simpatij in vsaj simbolično podporo med mladimi. Konec koncev so mnogi mladi sami sebe opredeljevali kot marginalizirano družbeno skupino s svojimi interesi in potrebami.

Proces osamosvajanja in izoblikovanja življenjskega sveta mladih je združeval številne pomembne sociokulturne spremembe, ki so močno vplivale na dogajanje in kulturo urbanega življenja v drugi polovici dvajsetega stoletja: detabuizacijo

spolnosti, liberalizacijo medspolnih, družinskih in generacijskih odnosov, razvoj mladinskih civilnodružbenih pobud in gibanj, razvoj nove politične kulture ter novih življenjskih in vrednotnih usmeritev. Odpor mladine do avtoritet in prevladujočih ideologij, institucij se je v praksah mladih povezal s prizadevanji za družbene spremembe. Te spremembe so konec šestdesetih let in v sedemdesetih letih pripeljale do potrebe po družbeni in politični emancipaciji mladih, ki se je javno prezentirala predvsem s študentskimi in novimi družbenimi gibanji, katerih akter so bili mladi.

Od mladinskih kultur k individualizaciji vsakdanjega življenja

Šestdeseta in sedemdeseta leta so bila v Evropi in Sloveniji torej obdobje naglega vzpona in kvalitativne rasti urbane mladinske kulture, povečane emancipacije in samozavesti mladih. Osemdeseta leta so bila obdobje razširitve in razčlenjanja mladinskih kultur na celo vrsto alternativnih scen. Od devetdesetih let dalje pa raziskave beležijo upad avtonomne mladinske kulture in alternativnih družbenih gibanj ter povečanje družbene anomalije mladih.

Potem ko je napredujoči proces zoževanja socialne države od devetdesetih let dalje preložil večino stroškov za družbeno reprodukcijo od države nazaj na družine, so se tudi možnosti ekonomskega osamosvajanja znatno skrčile. Namesto iskanja rešitev življenjskih dilem in problemov mladih na ravni družbe so jim bili ponujeni nadomestki rešitev, kot so podaljševanje šolanja, produkti novih informacijskih tehnologij in drugi potrošni izdelki, ki jih potiskajo v podaljšano otroštvo ter odvisnosti in beg v medijsko popularizirane mladinske življenjske stile. To je okvir, v katerem se je dogajala družbena in politična rekonstrukcija mladih v Sloveniji in drugod po Evropi in svetu v zadnjih desetletjih.

Ideologija neoliberalizma je odtrgala mlade od »velikih tem« in družbenih spopadov dvajsetega stoletja, kot so mir, ekologija, alternativna ekonomija in politika. Namesto tega so se sicer pojavile nove teme, kot so obrat vaze, zasebnost, zdrav življenjski slog, uporaba novih tehnologij. Tu ne moremo pričakovati kakšnega večjega udejstvovanja ali socialnega preboja mladih. Predvsem novi družbeni sistem ni več potreboval mladine kot posebnega simbolnega predstavnika družbe. Mladi so brez svojih političnih predstavnikov imeli le malo glasu v javnosti in političnem življenju. Temu ustrezno se je zmanjšal tudi njihov družbeni pomen. Namesto emancipirane mladosti živijo mladi podaljšano otroštvo pod okriljem družine. Starši postanejo največji zaupniki otrok, vrstniki pa tekmeci za omejene dobrine (mesta v zaželenih šolah, delovna mesta) (Ule 2008).

Zabrisale so se razlike med avtentičnimi mladinskimi kulturami in tržno vsiljenimi kulturnimi smernicami, ki jih mladim vse bolj agresivno posredujejo in vsiljujejo trg ter mediji, zato se je pomensko izpraznil tudi pojem mladinska kultura. Življenjski stili niso več avtonomni produkt mladinske inovacije, ampak so pogosto prevzeti potrošniški stili, ki jih trg vsili mladim. Vzporedno s pravimi scenami se začnejo formirati psevdoscene (npr. resničnostni šovi na TV) ali virtualne scene preko elektronskih medijev, kjer posamezniki vstopajo in sodelujejo v navideznem svetu.

Na mladih svet stoji! Ali res? Ali še?

Kako pa se najnovejša mlada generacija, poimenovana tudi »milenijci«, odziva na spremenjene družbene razmere in pogoje? Kot kažejo empirične raziskave v Sloveniji in drugod po Evropi, zelo drugače kot prejšnje generacije. Kljub spremeni vlogi mladih in težjemu prehodu v odraslost med mladimi v novem tisočletju narašča zadovoljstvo z lastnim življenjem (Ule, Živoder 2018). Po podatkih Urada za statistiko RS, ki povzema ugotovitve Eurobarometra, je bilo v letu 2013 s svojim življenjem na splošno zadovoljnih 80 % mladih med 16. in 29. letom (SURS 2016). Tudi raziskave Slovenskega javnega mnenja iz zadnjih let poročajo o visoki stopnji zadovoljstva z življenjem in optimizma mladih (SJM 2015). Mladi do 30. leta so med vsemi starostnimi kategorijami prebivalstva v Sloveniji najbolj srečni in zadovoljni z življenjem.

Ti podatki terjajo podrobnejšo razlago tudi zato, ker do podobnih ugotovitev prihajajo tudi raziskovalci mladine drugod po svetu. Podoben trend kažejo npr. podatki kanadskih raziskav iz leta 2014 in 2015. Tudi v tej raziskavi, izvedeni na vzorcu mladih od 14 do 25 let, prevladuje optimizem. 81 % mladih v starosti od 14 do 25 let iz leta 2014 in 80 % iz leta 2015 se je na vprašanje »Ali bi sebe opisali kot osebo, ki je optimistična ali pesimistična«, izjasnilo za optimiste (Simpson 2015). Podobno ugotavljajo nemški raziskovalci v Shellovih raziskavah nemške mladine, ki jih neprekinjeno izvajajo že od šestdesetih let prejšnjega stoletja. Tudi nemška mladina ni bila še nikoli po drugi svetovni vojni tako optimistična (Albert idr., 2016).

Za novo generacijo mladih je značilen pragmatični realizem. Odraščajo v obdobju globalne preobrazbe sveta, ki so jo sprejeli in se ji prilagodili na način, da zmanjšujejo svoje aspiracije in želje na nivo možnega. Važna jim je kvaliteta življenja in odločili so se za taktiko ali-ali: ali samorealizacija v delu ali v prostem času, ali kariera ali družina. (Ule, Živoder 2018). V ospredju življenjskih in vrednotnih orientacij mladih so potreba po varnosti, ugodju, kvaliteti vsakdanjega življenja. Vrednotni sistem individualizacije vsebuje zametke nove etike, ki sloni na »dolžnostih do samega sebe«. To se zdi popolno nasprotje tradicionalni etiki, ki je slonela na dolžnostih do drugih in do družbe kot celote.

Spremembe vrednotnih usmeritev mladih se bistveno odražajo v vseh treh poglavitnih področjih življenja: zasebnosti, poklicnem delu in javnosti/politiki. Najprej morajo preizkusiti odnose, preden se zavežejo starševstvu. Ta premik od zakona kot institucije k zakonu kot odnosu kaže, da se je spremenil bistveni del kulture odnosov, ki se kaže v svobodi izbire. »Včasih so se mladi spoznali, se poročili in imeli otroke. Danes preprosto živijo skupaj« (Wilkinson 1997: 90). Velika privlačnost skupnega zunajzakonskega življenja pomeni tudi, da se je razparala zadruga med zakonom in starševstvom.

Kot so se spremenili odnosi v družinskem življenju, tako se je spremenil tudi odnos mladih ljudi do dela. V preteklosti je posameznik vstopil v podjetje s predpostavko, da bo tam ostal vse življenje. Danes so mladi sprejeli fleksibilnost ne samo kot objektivno dejstvo, ampak kot del svoje identitete – do nadaljnjega. Predvsem pa danes mladi želijo delo, ki jim omogoča ugodno ravnotežje z zasebnim življenjem (Ule 2008).

Stara in navidežno večna shema: več prihodkov, več kariere, več porabe, se ruši. Na njeno mesto stopajo nove prioritete, ki so pogosto težko prepoznavne, v katerih pa stopajo v ospredje nematerialne dobrine Boj za gmotne dobrine že spodjeda boj

za delitev težje dostopnih nematerialnih dobrin, ki se jih ne da meriti z denarjem, kot so odnosi, (prosti) čas, delo na sebi, samouresničevanje (Wilkinson 1997). Te vrednote pridobivajo pomen.

Eno izmed možnih teoretskih razlag prilagajanja nove mlade generacije na obstoječe družbene razmere dobimo v novi teoriji družbe, ki jo je v svoji zadnji knjigi razvil znan nemški sociolog Ulrich Beck (2016). Beck pravi, da danes sociologija ne more več pojasniti dogajanj v svetu s pojmom družbene spremembe, saj imamo po njegovem mnenju opravka s preobrazbo sveta. Družbene spremembe se nanašajo na permanentne transformacije, pri čemer bazične strukture, ki jih podpirajo, ostajajo konstantne. Preobrazba nasprotno destabilizira te strukture in temeljne gotovosti moderne družbe. Maje družbene konstante dosedanje eksistence in razumevanja sveta. Odpira možnost za nastop nepričakovanih dogodkov, ki se pojavljajo kot stranski učinki političnega in ekonomskega upravljanja sveta (npr. valovi beguncev in azilantov, teroristični napadi, katastrofalne vremenske spremembe, finančne krize, grožnje totalnega digitalnega nadzora).

Zato vsi tisti, ki imamo izkušnje iz prejšnjih svetov, doživljamo to preobrazbo kot šokantno. Današnja generacija mladih je že vrojena v to družbeno preobrazbo in odrašča v njej. Tu ne gre več za socializacijo v klasičnem pomenu besede, temveč za individualno in kolektivno učenje novih oblik in koordinat komuniciranja in skupnega življenja. Mladi so privzeli tehnološke in kulturne dosežke pozne moderne kot sestavino svoje »druge narave«. Razvili so sposobnosti, ki jim omogočajo upravljanje z življenjem, ki je polno sprememb, protislovij, negotovosti. Starejši v tem soočanju zaostajamo, ali kot pravi Beck: »Starejše in mlajše generacije so sicer sodobniki, vendar ne živijo v 'istem času'« (Beck 2016: 192).

Nove delitve med mladimi; zmagovalci in poraženci

To, kar je v vsej tej zgodbi problematično, je naraščanje delitev med mladimi. Nimajo vsi mladi dostopa do priložnosti, ki se ponujajo njihovi generaciji. Mnogi se srečujejo z ovirami in te ovire se kopičijo predvsem pri socialno prikrajšanih mladih. Če digitalno omreženje sveta proizvaja novo obliko generacijske in kulturne homogenizacije mladih, pa močno opazne razlike in neenakosti v življenjskih situacijah ter življenjskih priložnostih proizvajajo velike lome med mlado generacijo, te pa vodijo do eksplozivnih napetosti med mladimi.

Po podatkih Evropske komisije je približno 20 % mladih v EU s slabimi možnostmi za prihodnost ali celo brez njih (Evropska komisija 2016). Poročilo EU navaja, da so nekateri mladi vse bolj izključeni iz socialnega in političnega življenja. Povečal se je razkorak med tistimi mladimi, ki lahko izbirajo med možnostmi in priložnostmi, ki jih ponuja sodobna informacijska družba, in onimi mladimi, ki se neprestano srečujejo z izkušnjami izključevanja in marginalizacije. Oblike začasnih in prekarnih zaposlitev in vmesnih obdobj nezaposlenosti izpostavljajo te mlade tveganju daljnoročne revščine.

Raziskave mladine v EU ugotavljajo, da pri socialno ogroženih in marginaliziranih mladih ni optimizma. Pri njih prevladuje visoka stopnja socialnih frustracij, tesnobe, jeze in agresije. Najvišja stopnja pesimizma med mladini v Evropi je v državah, ki jih bremeni ekonomska kriza, po ugotovitvah raziskav EU je tudi v Franciji pesimizma med mladimi več. Tiste in tisti, ki začenjajo svoje življenje z

manj priložnostmi, so v nevarnosti, da se jim kopičijo razne oblike prikrajšanosti. Pri njih so prisotna visoka tveganja marginalizacije, življenjske pasivnosti in popolne odpovedi. Tragični dogodki iz zadnjih let nas opominjajo na to, da socialno izključevanje mladih lahko privede do radikalizacije in nasilnega ekstremizma.

Porast negotovosti, socialne izključenosti in revščine med mlado generacijo ni le lokalni, regionalni ali državni pojav. Je svetovni fenomen, vendar z različnimi oblikami v različnih okoljih. To pa povzroča naraščanje konfliktov med mladimi iz bogatih predelov sveta ter mladimi iz revnih predelov. Prvi se srečujejo z materialnim nazadovanjem po dolgem obdobju rasti življenjskega standarda. Drugi, spodbujeni s podobami iz premožnega sveta, želijo doseči svoj delež v svetovnem obilju.

Zaključek

Nove generacije mladih živijo v tržno bombardiranem in poblagovljenem okolju, ki je povsem drugačno, kot so bila okolja prejšnjih generacij. Mladost ne pomeni več relativno neobremenjenega obdobja življenja, obdobja učenja in pripravljanja na življenje, eksperimentiranja z različnimi izkušnjami, samopreizkušanja. Izobrazba, diplome so v teh okoliščinah sicer nujni pogoji, vendar niso garant za zaposlitev, kariero. Mladi so obremenjeni z nerešenimi vprašanji o prihodnosti (Ule 2008).

Vrednotne in življenjske orientacije mladih so se zelo spremenile tako v primerjavi s prejšnjimi generacijami mladih kot v primerjavi s starejšimi generacijami. Stari starši sodobne generacije so bili še zavezani vrednotam delavnosti, pridnosti in skupnostnim vrednotam. Njihovim staršem so bile kot poglavitne življenjske vrednote posredovane vrednote izobraževanja in potrošniške mentalitete. Vendar v sodobni družbi, ki jo z vseh strani ogrožata prekarnost in nezaposlenost, niti dobra izobrazba ni več vstopnica za življenjski uspeh. Zato je nova generacija mladih že od staršev dobila sporočilo, da je važna osebna sreča, kvaliteta življenja in zadovoljstvo z življenjem.

V takšnem svetu se zdi smiselno, da ne delamo daljnoročnih načrtov ali investicij v prihodnost, da se ne vežemo premočno na kak posamezni kraj, skupino ali ljudi, celo ne na lastno identiteto. Danes je modro, če ne skušamo načrtovati prihodnosti in ne iščemo poroštev zanj. Drugače povedano, življenjska previdnost danes pomeni izogibanje zavezanostim. Takšna drža nam omogoča, da smo fleksibilni, prilagodljivi in odprti za menjave življenjskih načrtov, za opuščanje nečesa in začenjanje nečesa drugega. Takšna drža predstavlja »racionalno prilagoditev« na nove življenjske okoliščine.

Zanimivo je, da se odrasli ne vznemirjajo zaradi odsotnosti mladih iz javnega življenja, da se ne vznemirjajo, ker se investicije v znanje in izobraževanje mladih izgublajo. Ob tem pa tako mladi kot odrasli pozabljajo, da se odrasli s svojimi načrti in početjem pogosto neusmiljeno in brez pomislekov zajedajo v prihodnost mladih. Že posledice globalne ekološke in ekonomske krize, ki smo jo povzročili odrasli, bodo omejevale in obremenjevale še veliko prihodnjih generacij. Zdajšnje generacije odraslih tako izrabljajo prihodnost mladih. Vsekakor je upravičena zahteva, naj imajo prihajajoče generacije enake možnosti za prihodnost, kot so jih imele prejšnje. O tem ni doseženo nobeno javno soglasje in še manj skupna zaveza vseh generacij za ohranjanje naravnih in človeških virov za prihodnje generacije.

Literatura

Matthias Albert, Klaus Hurrelmann, Gudrun Quenzel, 2016: *Jugend 2015. 17. Shell Jugendstudie*. Hamburg: Fischer Verl.

Ulrich Beck, 2016: *The Metamorphosis of the World*. Cambridge: Polity.

Mike Brake, 1983: *Sociologija mladinske kulture*. Ljubljana: KRT.

Sean Simpson (ur.), 2015: *RBC Youth Optimism Survey*. Toronto: Ipsos Reid. Dostopno na: http://www.rbc.com/community-sustainability/_assets-custom/pdf/2015-RBC-Youth-Optimism-Survey.pdf (15. 8. 2017).

Mirjana Ule, 1988: *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

– –, 2008. *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Založba FDV

Mirjana Ule, Andreja Živoder, 2018: Mladi spreminjajo vsakdanji svet. V: Mirjana Ule, Tanja Kamin in Alenka Švab (ur.). *Zasebno je politično: kritične teorije vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV. 180–198

Helen Wilkinson, 1997: Auf Reisen jenseits der Heimat. Entsteht eine neue Ethik individueller und sozialer Verantwortung? V: U. Beck (ur.), *Kinder der Freiheit*. Frankfurt/M: Suhrkamp. 85–123.

Viri

European Commission, 2016: *EU Youth Report 2015*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/youth/library/reports/youth-report-2015_en.pdf (15. 8. 2017).

Slovensko javno mnenje (SJM), 2015: Ljubljana. Fakulteta za družbene vede. Center za raziskovanje javnega mnenja.

Statistični urad Republike Slovenije (SURS), 2016: *Mladi v Sloveniji na splošno zadovoljni s svojim življenjem*. Dostopno na: <http://www.stat.si/statweb/prikazi-novico?id=5345&idp=17&headerbar=15> (18. 8. 17).